

Nowotwór gruczołu krokowego u kobiet – rzadki przypadek medyczny czy nowa choroba recenzowanych publikacji naukowych?

Justyna Ożegalska-Trybalska

Katedra Prawa Własności Intelektualnej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Rzetelność prowadzenia badań i wiarygodność publikacji to podstawy współczesnej nauki. Niestety jej etos coraz częściej budowany jest nie na jakości wyników badań, ale na liczbie publikacji i cytowań, które są podstawowymi kryteriami ewaluacji osiągnięć naukowych. Cytowalność publikowanych artykułów wpływa także na rankingi i prestiż czasopism naukowych, które są indeksowane w oparciu o wskaźnik Journal Impact Factor (JIF). JIF oraz proces recenzowania powinny gwarantować jakość i oryginalność publikacji. Niestety czasem nie zapewniają.

Pogoń za spełnieniem wymogów w zakresie publikowania i cytowalności zwiększa pokusę budowania dorobku naukowego przy pomocy rozwiązań dyskusyjnych od strony prawnej i etycznej, wśród których od wielu lat „karierę” robi plagiat. Lista przejawów nierzetelności w badaniach i publikacjach oraz oszustw naukowych jest jednak coraz dłuższa. Szczególnie wpływa na to łatwy dostęp do treści z elektronicznych baz *open access* i rosnący popyt na publikacje naukowe w wysoko punktowanych czasopismach.

Artykuł da Silvy *Paper mill-derived cancer research: The improbability of prostate cancer in women, and ovarian and breast cancer in men* opublikowany w jednym z ostatnich numerów *Nowotworów* obnaża ciemne strony zinstytucjonalizowanego mechanizmu tworzenia na zamówienie fikcyjnych wyników badań (tzw. *paper-mills*) i niedoskonałość systemu recenzowania tekstów medycznych. Autor opisuje rażący przykład publikacji z czasopisma zindeksowanego w Web of Science and PubMed (European Review for Medical and Pharmacological Sciences, JIF 3.024 w 2019 r.), w którym zaprezentowano m.in. statystyki nowotworu gruczołu krokowego u kobiet. Co więcej, nie jest to wyjątek [1]. Da Silva określa to zjawisko jako

pilny do leczenia „rak akademicki” i ta diagnoza – niestety – jest wyjątkowo trafna.

W przeciwieństwie do innych form nadużyć, jakich dopuszczają się badacze (m.in. plagiat, kradzież wyników badań, multiplikowanie dorobku naukowego), nagłośnione zjawisko ma nowy wymiar. Problem dotyczy bowiem także recenzentów oraz indeksowanych czasopism medycznych.

Od strony prawnej trudno ocenić niezgodność takiego działania z obowiązującymi przepisami. Nawet bez specjalistycznej wiedzy medycznej można natomiast stwierdzić oszustwo, które polega na upowszechnianiu fikcyjnych wyników pozostających w sprzeczności z podstawową wiedzą anatomiczną. Widoczne jest tu także poważne uchybienie recenzentów, który dopuścili do publikacji kompromitujące teksty. Jednak odpowiedź na pytanie, jak klasyfikować i sankcjonować tego typu patologię, nie jest prosta.

Najmniej problemów sprawia ocena zachowania autorów, którzy publikują sfabrykowane lub sfalszowane wyniki badań. Taka aktywność naukowa jest – zgodnie z aktualnym Kodeksem Etyki Pracownika Naukowego – jednoznacznie rażącym naruszeniem podstawowych zasad uprawiania nauki [2]. Zamawianie danych, korzystanie z uniwersalnych szablonów publikacji z danymi z określonego obszaru badawczego i brak weryfikacji publikowanych wyników godzi w podstawowe zasady etyczne, na których opiera się integralność i wiarygodność nauki. Takie postępowanie nie spełnia wymogu publikacji wyników własnych badań oraz odpowiedzialności badacza za społeczne konsekwencje sformułowanych wniosków. Nie można jednak mówić o naruszeniu prawa autorskiego czy dobra osobistego. Same wyniki (zwłaszcza te generowane automatycznie) nie

Jak cytować / How to cite:

Ożegalska-Trybalska J. *Prostate cancer in women – a rare medical event or a new disease of peer-reviewed science publications?* NOWOTWORY J Oncol 2021; 71: 314–315.

podlegają ochronie. Do naruszenia dochodzi jedynie w przypadku przypisania sobie cudzego autorstwa, a nie wprowadzenia w błąd co do własnego autorstwa [3]. Natomiast autor świadomy odpowiedzialności osobistej i społecznej, który decyduje się sygnować swoim nazwiskiem nierzetelne opracowanie, powinien liczyć się z publiczną oceną i naukowym ostracyzmem [4]. Skuteczne w zwalczaniu takich zachowań mogą być działania środowiska naukowego (np. platformy *Retraction Watch* czy *PubPeer*), które identyfikują i piętnują nieuczciwość naukową.

Niestety, trudniej znaleźć formalne podstawy, aby zakwestionować legalność działalności podmiotów, które oferują przygotowywane na zamówienie, odpłatne szablony z wynikami, rycinami czy zdjęciami. Dopóki nie zwielokrotnią chronionych treści pochodzących z innych publikacji, nie naruszają prawa. Nie jest to optymistyczna konkluzja, zwłaszcza, że coraz szerzej dostępne są narzędzia, które wykorzystują sztuczną inteligencję i pomagają tworzyć fikcyjne wyniki badań naukowych.

Publikacja tekstów, takich jak tytułowy „rak gruczołu krokowego u kobiet”, to także problem godzący w wiarygodność czasopism medycznych, które przecież cieszą się szczególnym prestiżem i zaufaniem na tle innych czasopism naukowych. Chodzi tu zarówno o nowe internetowe pseudoczasopisma naukowe, które stosują zaniżone standardy publikacyjne, jak i luki w procesie dopuszczania zgłoszonych tekstów do recenzji i publikacji. Merytoryczna weryfikacja artykułu naukowego nie powinna być z pewnością fikcyjna, bo to właśnie recenzowanie jest miernikiem jakości czasopisma. Wydawcy powinni odpowiadać za jakość, ale nie zawsze mogą skutecznie rozstrzygać o naruszeniu etyki i rzetelności naukowej. W przypadku wątpliwości związanych z uczciwością przedłożonych lub opublikowanych prac, mogą natomiast, zgodnie z wytycznymi International Committee for Medical Journal Editors (ICMJE), inicjować odpowiednie procedury. Rekomendowany przez ICMJE Committee on Publication Ethics (COPE) [5] przewiduje instrukcje postępowania dla wydawnictw i recenzentów, wówczas, gdy podejrzewają, że dane zawarte w artykule złożonym do publikacji są sfabrykowane lub autorzy dokonali manipulacji w rycinach i obrazach [6].

Aby zwiększyć skuteczność weryfikacji składanych prac i wykrywanie nadużyć, redakcje czasopism mogą korzystać ze specjalistycznych narzędzi informatycznych (np. testowane narzędzie *CrossCheck*), zatrudniać analityków integralności danych [7], a przede wszystkim kłaść nacisk na skuteczny system recenzowania. Bez wątpienia tzw. ślepe recenzje nie mogą być rzeczywiście

ślepe w tym sensie, że artykuł zyskuje kwalifikację do publikacji „w ciemno”. Do zadań recenzentów nie należy sprawdzanie, czy dany tekst zawiera prawdziwe informacje i godne zaufania wyniki [8]. Jednak poddane pozytywnej weryfikacji treści nie mogą budzić oczywistych podejrzeń w świetle podstawowej wiedzy medycznej i zasad nauki. W tym sensie zarzut nierzetelnej recenzji (albo raczej jej braku) powinien być sygnalizowany w ewidentnych przypadkach – takich, jakie zdemaskował da Silva.

Choć problem patologii w środowisku naukowym nie jest nowy, artykuł da Silvy jest poważnym sygnałem, że ekosystem publikacji medycznych powinien zostać uszczelniony, nawet jeśli fikcyjne teksty naukowe stanowią znikomy procent wszystkich publikacji. W czasach narastających zagrożeń zdrowia publicznego i postępującej marginalizacji nauki utrata zaufania do publikowanych badań może mieć poważne naukowe i społeczne konsekwencje.

Konflikt interesów: nie zgłoszono

Justyna Ożegalska-Trybalska
Uniwersytet Jagielloński
Katedra Prawa Własności Intelektualnej
ul. Józefa 19
31-056 Kraków
e-mail: j.ozegalska-trybalska@uj.edu.pl

Otrzymano i zaakceptowano: 20 września 2021

Piśmiennictwo

1. Silva JT. Paper mill-derived cancer research: the improbability of prostate cancer in women, and ovarian and breast cancer in men. *Nowotwory. Journal of Oncology*. 2021; 71(4): 255–256, doi: 10.5603/njo.a2021.0039.
2. Kodeks Etyki Pracownika Naukowego, III wydanie, Załącznik do uchwały Nr 2/2020 Zgromadzenia Ogólnego PAN z dnia 25 czerwca 2020 r., s. 13. https://instytucja.pan.pl/images/2020/kodeks/Kodeks_Etyki_Pracownika_Naukowego_Wydanie_III_na_stron%C4%99.pdf (15.09.2021).
3. Ożegalska-Trybalska J. Plagiarism and self-plagiarism – facts and myths. *Nowotwory. Journal of Oncology*. 2021; 71(1): 71–72, doi: 10.5603/NJO.2021.0012.
4. Wysocki W, Komorowski A. Jak zweryfikować oryginalność tekstów naukowych? *Nowotwory. Journal of Oncology*. 2011; 61(1): 85–87.
5. Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly Work in Medical Journals updated December 2019, p. 8–9. <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf> (15.09.2021).
6. Committee on Publication Ethics, Fabricated data in a submitted manuscript. <https://publicationethics.org/files/fabricated-data-submitted-manuscript-cope-flowchart.pdf>; Image manipulation in a published article, <https://publicationethics.org/files/image-manipulation-published-article-cope-flowchart.pdf>.
7. Triaridis S, Kyrgidis A. Peer review and journal impact factor: the two pillars of contemporary medical publishing. *HIPPOKRATIA*. 2010; 14(Suppl 1): 5.
8. Byrne JA, Christopher J. Digital magic, or the dark arts of the 21 century-how can journals and peer reviewers detect manuscripts and publications from paper mills? *FEBS Lett*. 2020; 594(4): 583–589, doi: 10.1002/1873-3468.13747, indexed in Pubmed: 32067229.